

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

КОМПЛЕКСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СХІДНОЇ УКРАЇНИ

Мета комплексного дослідження:

Надання потенційним інвесторам рекомендацій та порад щодо потенціалу Східної України.

Себастьян Гобер – D&B

Це дослідження було виконане за підтримки американського народу, наданій через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Проекту USAID «Економічна підтримка Східної України». Зміст цього дослідження є відповідальністю автора і необов'язково відображає погляди USAID чи Уряду Сполучених Штатів Америки.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ЩОДО ГЕОГРАФІЇ ТА ІСТОРІЇ	5
2. ЛОГІСТИКА ТА ДОСТУПНІСТЬ РЕГІОНУ	6
3. ОЦІНКА БЕЗПЕКИ	7
4. НАСЕЛЕННЯ ТА ТРУДОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ	7
4.1. Освіта	8
4.2. Вартість робочої сили	9
5. СТРУКТУРА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	9
6. ОСТАННІ ПОДІЇ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА БІЗНЕС-КЛІМАТ	10
7. ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ	11
ВИСНОВКИ	11

ВСТУП

Східна Україна зараз є регіоном, який страждає від негативного сприйняття, як в Україні, так і за кордоном. Пояснення цього є очевидним. Але ж це причина не розглядати цей регіон взагалі. Натомість, у цьому дослідженні, ми зацікавлені надати поточної ситуації та розглянути виклики, пов'язані з цим регіоном, щоб перетворити їх на економічні можливості.

Східна Україна, раніше відома як Донбас, була **одним з промислових центрів СРСР та одним з найбільших вугільних басейнів Європи**. Вона постраждала від декількох економічних та фінансових криз перед тим, як почалася війна у 2014. Збройний конфлікт призвів до подальшого погіршення достатньо складної ситуації: масштабні руйнування, переміщення промислових активів, фізичне та економічне відокремлення від України та масова еміграція зайнятого населення, помножені на багато інших проблем регіональної економіки. Останнє дослідження Віденського інституту міжнародних економічних досліджень (wiiw) визначило, що **мінімальні витрати на відбудову цього регіону становлять недосяжні 21,7 мільярда доларів США**. Ці витрати включають у себе втрату основного капіталу (44%), інвестування в людський ресурс (40%) та пом'якшення екологічних загроз (16%). Виклики, з якими стикається Східна Україна, є колосальними, незважаючи на ускладнення від пандемії Covid-19.

Зараз, коли військова напруженість спала, вищенаведені виклики розуміються у **ширшому сенсі подолання кризи та перехідної економіки**, які відкривають певні перспективи та інвестиційні можливості. Державні органи, а також українські та міжнародні партнери, неурядові організації, приділяють особливу увагу відновленню регіону. В жовтні 2019 року у портовому місті Маріуполь на узбережжі Азовського моря було проведено інвестиційний форум "Re:think Invest in Ukraine" («Задумайся. Інвестуй в Україну») під керівництвом новообраного Президента Володимира Зеленського. Він став гарною нагодою, щоб привернути увагу партнерів та інвесторів. З того часу французький уряд взяв на себе зобов'язання створити систему постачання чистої питної води у місті Маріуполь. Розмір інвестицій складає 64 мільйони ЄВРО. Китайські інвестори планують побудувати гігантську вітроелектростанцію. Турецькі компанії є одними з основних учасників проекту зі створення технологічного парку у Маріуполі. Міжнародний банк реконструкції та розвитку нещодавно надав позику у розмірі 100 мільйонів доларів США на ремонт доріг у Луганській області та поліпшення продуктивності сільського господарства. Існує набагато більше прикладів інвестицій та амбітних проєктів. Вони показують, що Східна Україна приваблює безпрецедентним єднанням та зацікавленістю, від чого віграє увесь регіон, включаючи малий та середній бізнес (МСБ). До того ж, вже певний час розглядається ідея створення особливої економічної зони .

З урахуванням цих обставин, відбудована та відновлена Східна Україна може стати «центром» нових підходів для виробництва. «Воєні події перетворили українські промислові центри у руїни, але ця розруха також створює простір, **як для інновацій, так і для свіжих думок**, які не завжди можливі у більш розвинених економічних умовах», нещодавно заявив Віце-прем'єр-міністр України та Міністр з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Олексій Резніков. Він також додав, що пандемія Covid-19 створює нові можливості, тому що багато країн усвідомлюють переваги перенесення високоякісних виробничих потужностей з Китаю ближче до дому. «Як одні з найбільших сусідів ЄС, Україна ідеально підходить на цю роль, в той час як Донбас володіє багатьма необхідними параметрами, щоб стати лідером у цьому . **Східна Україна, тобто Донбас, має скористатися цією можливістю.**

Це дослідження покликано надати підприємцям та потенційним інвесторам інформацію, щодо поточних викликів та потенціалу Східної України. Воно замислювалося, як частина більш широкої комунікаційної стратегії просування Східної України, як краю нових економічних можливостей, та пов'язане з загальними змінами та реформами по всій Україні.

У цьому дослідженні ми розглядаємо кілька тем, починаючи з географічних та історичних складових, логістичної доступності регіону, питань безпеки, населення та робочої сили, а також характерних рис регіональної економіки. У подальшому ми розкриємо останні зміни у бізнес-кліматі Східної України та надамо інвесторам деякі практичні поради.

1. ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ЩОДО ГЕОГРАФІЇ ТА ІСТОРІЇ

Східна Україна є **більш різноманітною**, аніж загальноприйняте уявлення про Донбас, як вугільний басейн та регіон важкої промисловості. Вона межує з родючими сільськогосподарськими районами на півночі (Слобожанщина) та на заході й півдні (Приазов'я). Ця південно-східна частина Східної України вирізняється сухими степами, які віками були малонаселеними. Тому за часів Російської імперії її називали «голими полями».

Регіон зробив крутий поворот у середині 19-го сторіччя завдяки імпульсу царської політики індустріалізації. **Для стимулювання розвитку регіону були запрошені десятки європейських підприємців та інвесторів.** Найяскравішим зразком цього феномену стало місто Донецьк: від заснування у 1869 році до 1924 року Донецьк називався Юзівка, на честь засновника британського промисловця Джона Юза. Розвиток Лисичанська у Луганській області був тісно пов'язаний з бельгійським промисловцем Ернестом Сольве, у той час, як британський бізнесмен Чарльз Гаскойн був засновником самого Луганська. Таким чином, історія Східної України набагато складніша, аніж російські та радянські картини, у які примушують вірити. Багато міст та селищ регіону фактично походять від грецьких та німецьких колоністів, у той час, як містечко Новгородське неподалік Донецька до 1951 року було відомо, як «Нью Йорк». Однак, Східна Україна, яку ми знаємо сьогодні, **сформувалася насамперед завдяки радянській спадщині.** Разом з Уралом Донбас був найбільшим вугільним басейном, який постачав вугілля по всьому СРСР. Після розвалу комуністичної системи Донбас фактично став головним економічним центром незалежної України. Незважаючи на поступове погіршення інфраструктури, регіон давав близько 15% ВВП до 2013 року. Більшість міст та промислової інфраструктури, були побудовані за радянських часів, а спадщина була наявна у організації виробничої структури, місцевих адміністрацій, а також у колективній ментальності. Радянські міфи, пов'язані з гордістю шахтарів (легенда Стаханова), трудовою славою та безмежними запасами вугільного басейну залишаються популярними.

Важливо розуміти історичні та географічні хитросплетіння Східної України. Її багате та різноманітне минуле сховане під товстим шаром радянських індустріальних міфів та авторитаризму. Війна, що почалася у 2014 році, загострила емоційний вимір цих спогадів. Хоча існує **багато ініціатив щодо повторного відкриття дорадянського минулого** Східної України та відкриття більш розгорнутої ідентичності регіону. Так само, різкий спад важкої промисловості призводить до **перегляду сільських традицій та сільськогосподарського потенціалу** Східної України.

2. ЛОГІСТИКА ТА ДОСТУПНІСТЬ РЕГІОНУ

Східна Україна має репутацію ізольованого та недоступного регіону у самому східному куточку Європи. Донецьк розташований у 670 кілометрах на південний схід від Києва, столиці України. Луганськ розташований східніше, у 770 кілометрах від Києва. Ці два регіональні центри недосяжні для іноземців, тому що вони знаходяться на непідконтрольній уряду України території.

Втім **стає все більш комфортним дістатися до** підконтрольної уряду України території завдяки постійному поліпшенню інфраструктури. Тут ще немає європейських шосе, але програма Президента Зеленського «Велике будівництво» націлена на модернізацію міжобласних шляхів. Наприклад, багато роботи виконано на шляхах, що з'єднують Слов'янськ-Краматорськ-Костянтинівку у Донецькій області та Рубіжне-Северодонецьк-Лисичанськ у Луганській області. Сполучення між північчю та півднем підконтрольної території залишається проблематичним, що пов'язано з розташуванням лінії розмежування. Незважаючи на наявні проблеми, репутація Східної України, як віддаленого регіону, несправедлива. Вона дуже доступна з різних частин України та вигідно розташована відносно експортних маршрутів. До того ж це батьківщина вмілих робітників та конкурентоспроможних компаній.

Як дістатися автомобільним транспортом: нижченаведена таблиця наводить час подорожі з основних адміністративних центрів до Краматорська (де-факто адміністративний центр підконтрольної частини Донецької області), Северодонецька (де-факто адміністративний центр підконтрольної частини Луганської області) та порту Маріуполя (підконтрольна частина Донецької області).

	Краматорськ	Северодонецьк	Маріуполь
Київ	9 год. – Дорога гарної та середньої якості	10 год. - Дорога гарної та середньої якості	11 год. - Дорога гарної та середньої якості
Дніпро	4 год. 15 хв. - Дорога гарної якості	5 год. 50 хв. - Дорога середньої якості	4 год. 30 хв. - Дорога гарної якості
Харків	3 год. - Дорога гарної якості	3 год. 45 хв. - Дорога середньої якості	6 год.50 хв. - Дорога середньої якості
Запоріжжя	4 год. 30 хв. - Дорога середньої якості	6 год. - Дорога середньої якості	3 год. - Дорога гарної якості

Численні автобусні маршрути використовуються для того, щоб дістатися до найвіддаленіших місць.

Як дістатися залізничним транспортом:

- Київ-Краматорськ: кілька потягів щоденно. Найкоротший маршрут – високошвидкісний потяг «Інтерсіті». Шлях займає 6 годин 11 хвилин. Найдовша подорож триває 11 годин 02 хвилини.
- Київ-Северодонецьк: кілька потягів щоденно. Найкоротший маршрут: 11 годин 57 хвилин. Найдовший: 14 годин 32 хвилини.
- Київ-Маріуполь: кілька потягів щоденно. Найкоротший маршрут: 15 годин 01 хвилина. Найдовший 18 годин 49 хвилин.
- Найцікавішим є новий маршрут Київ-Авдіївка, це місто знаходиться майже на лінії розмежування. Подорож триватиме 13 годин 51 хвилину.

Залізничне сполучення є найефективнішим **засобом транспортування товарів місцевих виробників до порту Одеса та підготовки до експорту** з України. Це надійний та доступний метод транспортування, залежно від частоти та потреб.

Як дістатися повітряним транспортом: На Сході України не працюють аеропорти у зв'язку зі збройним конфліктом. Однак, найближчими працюючими аеропортами є Запоріжжя, Дніпро та Харків. Аеропорти вказаних міст обслуговують, як внутрішні, так і велику кількість міжнародних рейсів.

Необхідно зауважити, що **пересуватися Східною Україною стає набагато легше** після зміни статусу зони конфлікту з зони Антитерористичної операції (АТО) на зону Операції об'єднаних сил (ООС). Зазвичай легко дістатися до переважної більшості міст, лише найближчі локації до лінії розмежування потребують отримання спеціального дозволу. Хоча зазвичай ділові подорожі не включають в себе такі місця.

3. ОЦІНКА БЕЗПЕКИ

Важливо розуміти, що підконтрольна частина Східної України сьогодні – це **великий та мирний регіон з локалізованим конфліктом на його межах**. 400-кілометрову лінію розмежування все ще складно перетинати, особливо після спалаху пандемії Covid-19, хоча найскладніші моменти збройного конфлікту залишилися позаду. Позиції військових значно не змінювались з 2017 року, коли українські військові відсунули лінію розмежування від порту Маріуполя. **Режим припинення вогню** діє з 27 липня 2020 року. Вперше з 2014 року він дійсно діє на постійній основі більше, аніж кілька тижнів. Незважаючи на випадкові ближні бої та втрати з обох боків, бої залишаються вкрай локалізованими та неінтенсивними. Жодна зі сторін не використовує важку артилерію багато місяців.

Слід зазначити, що випадкові ближні бої зазвичай трапляються у ночі. Вдень панує спокій. Підкреслимо: **конфлікт вкрай локалізований**. Доступ до лінії розмежування та позицій військових обмежений уповноваженими співробітниками та акредитованими відвідувачами, яким необхідно відвідувати цей район. У будь-якому випадку, небагато хто, у разі потребиможе відвідати локації, близькі до лінії розмежування. Решта регіону живе мирним, нормальним життям. Українські військові несуть цілодобову варту.

Суспільна безпека у великих містах гарантується українськими органами правопорядку. **Рівень злочинності значно нижчий** у порівнянні з рештою країни. Дослідження 2018 року, проведене національною поліцією, визначило, що рівень злочинності у Донецькій області складав 4,84 злочинів на 10 тисяч жителів. Це був найнижчий рівень злочинності в Україні. Розгортання великих підрозділів поліції, армії та спостерігачів ОБСЄ сприяє гарантуванню законності та порядку у регіоні. Це може звучати парадоксально, але **Східна Україна один з найбезпечніших регіонів для життя та роботи**.

4. НАСЕЛЕННЯ ТА ТРУДОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ

З майже 10 мільйонів жителів Донецької та Луганської областей до 2014 року, за оцінкою, у регіоні залишилося лише 6 – 7 мільйонів жителів. Вважається, що на підконтрольній території живе більше 3 мільйонів людей. Решта живе на непідконтрольній території. 10% населення молодше 20 років, 37% молодше 40 років. Більшість населення Східної України старше 40 років. Рівень народжуваності складає 5,1 на 1000 людей. Наведена статистика вказує на демографічний спад та старіння населення. Хоча ці показники не є фатальними, повторні дослідження вказують на те,

що значна частина місцевого населення повертається до рідних регіонів. До того ж робітники, які переїхали до різних регіонів України або інших країн після 2014 року, отримали цінний досвід та кваліфікацію. Отже додаткова робоча сила наявна у разі потреби и готова до повернення до Східної України з різних куточків країни. Серед категорій робітників, які є активними та потенційно доступними для працевлаштування на Сході України, найбільшими та найпомітнішими є групи низкокваліфікованих різноробів та промислових робітників. Через економічні обмеження багато з них перейшли у сектори роздрібної торгівлі та логістики, одночасно більшість активно шукає роботу у власних сферах. Промисловий аутсорсинг компаній, розташованих в ЄС, зарекомендував себе прибутковим у перерахунку на собівартість та ефективність у декількох випадках (див. випадок AG&K у Рубіжному або Тана у Северодонецьку). Висококваліфіковані робітники, такі як інженери, хімічні та технічні спеціалісти, також широко розповсюджені у регіоні. І останнє, алене менш важливе: ІТ-інженери створюють новий фонд робочої сили Східної України завдяки високій кваліфікації та доданій вартості.

4.1. ОСВІТА

Підконтрольні Донецька та Луганська області є домівкою для розгалуженої мережі університетів та навчальних закладів. Завдяки промисловій аурі регіону багато з закладів спеціалізуються на **науковій та медичній сферах**. Переїзд багатьох університетів зі звичайного до 2014 року місцезнаходження до підконтрольної території забезпечує міжнародне визнання української системи освіти.

Основні навчальні заклади Донецької області:

- Донецький національний технічний університет у Покровську
- Маріупольський державний університет у Маріуполі
- Донецький національний медичний університет у Лимані
- Приазовський державний технічний університет у Маріуполі
- Донецький державний університет управління у Маріуполі
- Донбаська національна академія будівництва і архітектури у Краматорську

Повний перелік вищих навчальних закладів на підконтрольній території Донецької області (47) доступний за посиланням: <https://registry.edbo.gov.ua/high/14/>

Основні навчальні заклади Луганської області:

- Луганський державний медичний університет у Рубіжному
- Луганський національний аграрний університет у Харкові
- Луганський національний університет імені Тараса Шевченка у Старобільську
- Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля у Северодонецьку

Повний перелік вищих навчальних закладів на підконтрольній території Луганської області (23) доступний за посиланням: <https://registry.edbo.gov.ua/vishcha-osvita/44/>

У результаті арсенал молодих студентів забезпечує **цінний кадровий резерв кваліфікованої молоді**. Більшість випускників бажають залишитися у рідній області поряд з близькими. Це зумовлено, як персональними, так і економічними причинами: переїзд до іншої області для продовження навчання або пошуку роботи може дорого обійтися.

4.2. ВАРТІСТЬ РОБОЧОЇ СИЛИ

Нижченаведений графік відображає тенденції змін місцевої заробітної плати з 2013 року. Зазначено, що вартість робочої сили на Сході України менша, аніж у решті країни, незважаючи на схожий рівень кваліфікації.

Примітка: Усі дані наведені у доларах США. Дані для ОРДЛО Луганської області за 2015-2017 рр включають лише місто Луганськ. Дані для ОРДЛО Донецької області за 2014-2017 рр. включають місто Донецьк лише за обрані місяці: 2014: грудень; 2015: жовтень-грудень; 2016: квітень; 2017: червень-жовтень. Середня заробітна плата за 2013 рік, за припущенням, є рівною для усієї території. Джерела: DNR-Live (2019), Novorosinform.org (2016, 2018), Укрстат (2019).

Джерело: Дослідження Віденського інституту міжнародних економічних досліджень (wiiw), червень 2020 р.

5. СТРУКТУРА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Східна Україна раніше була відома як крупний вугільний басейн та промисловий центр. Промисловість досі відіграє важливу роль для регіону, але картина стала дещо різноманітнішою. З 250 працюючих у середині 1990-х років вугільних шахт зараз працює менше ста. Більшість з них розташована на непідконтрольній території. **Важка промисловість занедбана**, хоча деякі підприємства змогли протистояти потрясінням останніх років. Металургічні заводи групи «Метінвест», як частина холдингу Систем Кепітал Менеджмент (СКМ) Ріната Ахметова, все ще інтегровані з рештою України та експортними мережами. Нещодавнє дослідження Швейцарського центру гуманітарного діалогу вказує на те, що підприємства з кількістю працівників більше 251 - складають лише 3% від приватного сектору підконтрольної території Донецької області та 0% Луганської області. Таким чином, **малий та середній бізнес є основою регіональної економіки**. Точно таке ж дослідження Донецької області показало, що сфера послуг складає 34% приватного сектору, роздрібна торгівля - 22%, виробництво та промисловість - 19%, видобувна та переробна промисловість - 8% та 8% - будівництво. Відносно ті ж самі показники у Луганській області.

Слід зазначити, що доступ до енергоджерел та оренди приміщень на Сході України є цілком доступним, в залежності від потреб та обраного місцезнаходження.

Деякі сектори, які варті інвестування:

- Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ). Завдяки великій кількості ІТ-інженерів та сприятливому податковому режиму в Україні, цей сектор швидко зростає у декількох областях країни, включаючи Східну Україну.
- Промисловий аутсорсинг. З огляду на те, що важка промисловість, основним споживцем якої була Росія, занепала, кваліфікована робоча сила може бути просто перепрофільована у сектор легкого машинобудування. По всьому регіону багато

заводів вже перетворилися на центри аутсорсингу та платформ постачання для споживачів з ЄС.

- Медичні та наукові дослідження. Такі центри з прийому аналізів та лабораторії, як Фармбіотест у Рубіжному користуються сприятливими умовами ведення бізнесу та працевлаштування кваліфікованих спеціалістів.
- Сільське господарство, особливо на півночі Луганської області. Невикористаний потенціал обласної аграрної структури **робить її невикористаним ресурсом для інвестиування**. До того ж, відкриття ринку землі створить багато можливостей для всього українського сільського господарства.
- Мікробізнес. Завдяки підтримці міжнародних та українських неурядових організацій, пільговому банківському кредитуванню на Сході України створено можливості для відкриття мікробізнесу на вигідних умовах.
- Розваги та культурна складова. Інвестори та підприємці, які можуть ставити питання «А що робити після роботи? Де проводити вільний час?», тримають у своїх руках ключ до відновлення та майбутнього регіону. Багата та різноманітна історична та культурна спадщина Східної України (див. Розділ 1) створює віртуально недоторканий пласт туристичних розваг та регіонального брендингу.
- Захист навколишнього середовища та відновлювана енергетика. Регіон потребує повного екологічного перезавантаження. Екологічними проблемами нехтували до недавнього часу, багато ще потрібно зробити, інвестиції можуть бути великими для малого та середнього бізнесу (термоізоляція, прибирання місць загального користування, сортування сміття, тощо).

6. ОСТАННІ ПОДІЇ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА БІЗНЕС-КЛІМАТ

Інвестиційний форум, що відбувся у жовтні 2019 року у Маріуполі, чітко продемонстрував, що Східна Україна є пріоритетом Уряду України, як з огляду мирних перемовин, так і економічного відновлення. З того часу інтерес не втухав:

- Президент Зеленський серйозно розглядає можливість створення спеціальної вільної економічної зони для забезпечення вигідних умов для інвесторів.
- Ремонт доріг триває дуже інтенсивними темпами у рамках урядової програми «Велике будівництво». Дорога від Северодонецька до Станиці Луганської – флагман цієї програми на Сході України.
- Уряд Франції гарантував програму підтримки у розмірі 64 мільйона ЄВРО для створення сталої системи постачання чистої води у місті Маріуполі, з населенням у пів мільйона мешканців. Проєкт планують завершити у 2024 році.
- Знову ж у Маріуполі турецькі компанії зацікавлені у будівництві технологічного парку для інвестиції у ІТ-сферу.
- Китайська будівельна фірма «PowerChina» об'єдналася з українським девелопером «WindFarm» для будівництва вітрової електростанції потужністю 800 мВт. Спільна компанія планує інвестувати більше 1 мільярда доларів США.
- Німецький державний банк розвитку «KfW» підписав контракт на 25 мільйонів ЄВРО на надання домівок для переміщених осіб.
- Міжнародний банк реконструкції та розвитку виділив 100 мільйонів ЄВРО на ремонт доріг у Луганській області та поліпшення продуктивності сільського господарства.
- Частина нової 300-мільйонної позики Європейського банку реконструкції та розвитку буде виділена на місцеві дороги та інфраструктуру.

- «COFCO», Китайська національна зернова, масло- і продовольча корпорація, підписала меморандум щодо надання 50 мільйонів доларів США на будівництво інфраструктури порту Маріуполь, що підвищить вантажопотік на 2,3 мільйона тон.
- Група «Метінвест» та французька компанія «Air Liquide» підписали інвестиційну угоду на суму 25 мільйонів доларів США для підвищення енергоефективності та зниження викидів на заводах «Метінвест». Загальна вартість проєкту становить 78,3 мільйонів доларів США. Втілення цього проєкту створить 1000 робочих місць.

Навіть за песимістичними прогнозами, якщо лише половина цих проєктів буде втілено в життя, вищенаведений перелік **демонструє, якою привабливою Східна Україна є для українських та міжнародних інвесторів та партнерів.**

Слід додати **загальні реформи децентралізації**, які вивільняють потенціал сільськогосподарських районів по всій Україні, включно зі Східною Україною. Заплановане відкриття ринку землі починаючи з вересня 2021 року ймовірно сприятиме розвитку сільського господарства та прискорить модернізацію сільськогосподарських районів. Від цього безперечно виграють підприємці та інвестори.

7. ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ

Інвесторам на Сході України може бути не легко розпочати роботу. Нижче наведений короткий перелік порад потенційним інвесторам, які необхідно врахувати перед тим, як почати діяти:

- Зрозуміти адміністративну процедуру та юридичні вимоги щодо реєстрації, отримання посвідки на проживання, дозволу на будівництво, працевлаштування, податків, тощо.
- Знайдіть акредитованих перекладачів, які необов'язково пов'язані з регіоном або з людьми, з якими ви збираєтесь співпрацювати.
- Комплексна оцінка потенційних партнерів та конкурентів є обов'язковою.
- В такому місці, як Східна Україна, оцінка безпеки є обов'язковою. Хоча це стосується більше не військових, а екологічних проблем та мінної безпеки.
- Перевіряйте транспортні можливості. Хоча стає все легшим достатися до решти України та закордон, це може бути важким у деяких районах.
- Порівнюйте різні приміщення перед прийняттям рішення щодо оренди-придбання. У регіоні багато покинутих виробничих приміщень, але не усі вони придатні для використання.
- Зверніться за порадами до місцевих органів управління та фондів донорського фінансування.

ВИСНОВКИ

Незважаючи на тривалі проблеми, Східна Україна – це місце, яке необхідно враховувати для різних типів інвестицій, від промислового аутсорсингу до інноваційних інформаційних технологій. Наразі це мирний регіон завдяки діючому режиму припинення вогню та триваючим мирним перемовинам. Руйнування попередньої економічної моделі створює можливість участі у інноваційній економіці, що розвивається, та інтегрувати Східну Україну у економічну мережу решти країни.

Декілька секторів заслуговують на особливу увагу, а саме медичні дослідження, інформаційні технології та сільське господарство. Підтримка українських та міжнародних партнерів, неурядових організацій повинна використовуватися, щоб сприяти будь-якому інвестиційному проекту.

Східна Україна знаходиться у перехідному стані. Останні погоджені проекти та позики повинні створити результати протягом кількох років, як тільки зникнуть негативні наслідки пандемії Covid-19. Настав час для потенційних інвесторів та підприємців розглянути можливість розпочати нові проекти та інвестувати у Східну Україну.

Джерела:

<https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2019-08-12/breathing-life-eastern-ukraine>

<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/from-russian-war-to-european-opportunity-reinventing-eastern-ukraines-donbas-region/>

<https://www.hdcentre.org/publications/economic-connectivity-across-the-line-of-contact-in-donbas-ukraine/>

<https://www.ua.undp.org/content/ukraine/en/home/operations/projects/closed-projects/Economic%20and%20Social%20Recovery%20of%20Donbas%20Region.html>

<https://wiiw.ac.at/economic-challenges-and-costs-of-reintegrating-the-donbas-region-in-ukraine-p-5351.html>

<https://cadmus.eui.eu/handle/1814/63510>

<https://registry.edbo.gov.ua/high/14/>